

TIPPELEN NA DE ZONE

Straatprostitutie en verborgen prostitutie in Amsterdam

Dirk J. Korf, Erika van Vliet, Jaap Knotter & Marije Wouters
m.m.v.:

Liënne Domacassé, Cüneyt Soydenir & Syllester York

Dit onderzoek is uitgevoerd door het Bonger Instituut voor Criminologie van de Universiteit van Amsterdam, in opdracht van de GG&GD te Amsterdam.

Tot de begeleidingscommissie behoorden:

- prof.dr. R.A. Countinho
- drs. G.H.A. van Brussel
- dr. J.S.A. Fennema
- mw. Th.C.M. van der Helm
- drs. P.J. van Slooten
- dr. A.P. Verhoeff

Dit is deel III van de Bonger Reeks, een onderzoeksreeks van het Criminologisch Instituut Bonger, Amsterdam, in samenwerking met Rozenberg Publishers.

Deel I – Marije Wouters & Dirk J. Korf – Wiet Wijs. Cannabisgebruik bij leerlingen in opvangprojecten en speciaal voortgezet onderwijs. 2004. 90 5170 996 X

Deel II – Dirk J. Korf, Marije Wouters, Ton Nabben & Patrick van Ginkel – Cannabis zonder Coffee-shop. Niet-gedoogde cannabisverkoop in tien Nederlandse gemeenten. 90 5170 977 3

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

© D.J. Korf, 2005

Tippelen na de zone / D.J. Korf, E. van Vliet, J. Knotter & M. Wouters
Met lit. opgave.

Amsterdam: Rozenberg Publishers (2005)

ISBN: 90 5170 075 X

Trefw.: Prostitutie, tippelzone.

NUR 740

11

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

Tussen februari en december 2004 hebben we onderzoek gedaan naar straatprostitutie en de zogeheten verborgen prostitutie in Amsterdam. Raamprostitutie en andere legale vormen hebben we grotendeels buiten beschouwing gelaten. We hebben ons specifiek gericht op de niet-legale segmenten van de prostitutiesector, met nadruk op de onderkant. Daarbij hebben we gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden: observaties, informele gesprekken, diepte-interviews en een survey onder 92 straatprostituees.

In dit afsluitende hoofdstuk vatten we de belangrijkste resultaten samen en trekken hier enkele conclusies. We doen dit aan de hand van de zeven vragen die met het onderzoek wilden beantwoorden.

Waar zijn de straatprostituees van de tippelzone gaan werken?

Deze vraag kan op twee manieren beantwoord worden. Ten eerste door te kijken naar waar de individuele prostituees zijn gebleven die op de Theemsweg werkten. Ten tweede door na te gaan waar de groepen prostituees zich bevinden die op de Amsterdamse tippelzone werkten.

Veel van de individuele prostituees van de Theemsweg zijn uit het oog verloren. Een deel is het land uitgezet of uit zichzelf naar het buitenland vertrokken, een ander deel is uitgeweken naar (tippelzones in) andere steden in Nederland (zoals Utrecht en Den Haag). Deze verplaatsing kwam reeds een half jaar voordat de Amsterdamse tippelzone op 15 december 2003 werd gesloten, op gang. Dit was vooral het geval bij illegale prostituees, die de druk voelden van de toegenomen politiecontroles. Ook zijn er incidenteel vrouwen in Amsterdam, al dan niet tijdelijk, achter het raam gaan werken. Slechts weinig vrouwen van de Theemsweg zijn gaan werken in de straatprostitutie in Amsterdam. Dit geldt zeker voor de Nederlandse en (legale) West-Europese vrouwen.

Kijken we naar de belangrijkste groepen vrouwen van de Theemsweg, dan zien we aanvankelijk enige uitwaaiing over de stad, maar die wordt al snel en effectief bestreden met politiecontroles. In het voorjaar van 2004 treffen we hen er nog wel mondjesmaat aan, maar sedertdien zijn Oost-Europese, Latijns-Amerikaanse en Afrikaanse vrouwen nauwelijks meer op straat in Amsterdam terug te vinden. Ook de transgenders, voornamelijk afkomstig uit Latijns-Amerika, zijn grotendeels uit de stad verdwenen, althans wat betreft hun tippelwerk. Deze groep is in 2004 nog wel mond-

jesmaat aan het werk op de tippelzone in Den Haag (deels pendelend vanuit Amsterdam). In de zomer van 2004 werkt een (beperkt) aantal Amsterdamse prostituees op de Utrechtse tippelzone. Waarschijnlijk is dit eerder het gevolg van actuele politiecontroles in Amsterdam, dan van de eerdere sluiting van de Theemsweg.

Van de huidige straatprostituees in Amsterdam heeft slechts een klein deel wel eens getippeld op de zone aan de Theemsweg.

Locaties of netwerken

Straatprostitutie in Amsterdam beperkt zich (sinds het voorjaar van 2004) vrijwel volledig tot een klein deel van de Binnenstad (met name Wallengebied en in de buurt van het Centraal Station) en delen van Zuidoost. Nergens in de stad zijn locaties met duidelijke concentraties prostituees. Steeds gaat het om kleine aantallen op een bepaalde plek.

In de straatprostitutie gaat het voornamelijk om solistisch werkende vrouwen. Een enkele keer zijn er twee of drie vrouwen die samen tippelen, al dan niet met een man (pooier) in hun kielzog. In dergelijke gevallen gaat het meestal om Afrikaanse of Oost-Europese vrouwen. Door politiecontroles houden zij het nooit lang vol op straat. In de straatprostitutie werven de meeste vrouwen zelf hun klanten. Sommige straatprostituees hebben ook vaste klanten en daarmee maken ze ook wel afspraken per telefoon, waardoor hun werk het karakter krijgt van escort.

Oost-Europese en Afrikaanse vrouwen komen soms als groep, maar ook als ze individueel naar Nederland komen, blijken ze hier vaak gedwongen onderdeel te zijn van een netwerk dat van bovenaf is opgezet. Vooral Oost-Europese vrouwen zitten niet zozeer vast aan een locatie, als wel aan een zeer mobiel netwerk. De organisatoren besluiten welke locatie (of welke vorm van prostitutie) het gunstigst is op dat moment. Onder druk of dreiging van politieacties verplaatsen dergelijke netwerken zich soepel naar elders in Nederland of het buitenland en prostituees worden snel en vaak vervangen door andere vrouwen.

Latina's komen zelfstandig en sluiten zich vrijwillig aan bij een, doorgaans niet-hiërarchisch georganiseerd, informeel netwerk van vriendinnen.

Prostitutie in zogeheten 'wippercelen' en in (illegale) horecagelegenheden in Zuidoost zijn erg gesloten en veelal etnisch specifiek.

'Wippercelen' zijn verkapte bordelen, met soms erbarmelijke omstandigheden en vrouwenhandel. Een centraal persoon ('madam') beheert het pand en houdt toezicht. Zowel de vrouwen als de klanten zijn meestal West-Afrikaans.

Prostitutie via horecagelegenheden in Zuidoost onderscheidt zich van andere prostitutievormen omdat betaalde seks niet zozeer het hoofddoel is, maar een 'plezierige bijkomstigheid'. De vrouwen zijn vaak van Latijns-Amerikaans of Caribische afkomst

(inclusief Surinaams en Antilliaans) en werken op vrijwillige basis. Hier treffen we ook jonge meiden aan die klanten werven voor latere escort.

Prostituees die via escort of horecagelegenheden in West werken, zijn meestal van Oost-Europese afkomst en vaak vrij jong (maar over het algemeen niet minderjarig). Vaak, maar niet altijd, gaat het hierbij om georganiseerde prostitutie, met een gedwongen karakter en vrouwenhandel.

Achtergronden, kenmerken en motieven

Voor straatprostituees in Amsterdam geldt in grote lijnen het volgende profiel.

- De meeste straatprostituees zijn dertigers en veertigers.
- De helft is in Nederland geboren en ongeveer tweederde heeft de Nederlandse nationaliteit.
- Ongeveer tweederde is 'wit' (autochtoon of een andere westerse achtergrond); bij de allochtone straatprostituees vormen Surinaamse vrouwen de grootste groep.
- Ruim de helft heeft een of meer kinderen, maar die wonen zelden bij hen.
- Minder dan een kwart heeft een vaste partner.
- De meeste straatprostituees wonen in Amsterdam, maar vaak hebben ze geen eigen woonruimte.
- In doorsnee zijn zij op hun 25e jaar begonnen met tippelen. Maar er is een flinke spreiding. Sommigen begonnen aan het begin van de puberteit, anderen toen zij de 40 al gepasseerd waren.
- Een kwart van de straatprostituees heeft ook wel achter het raam gewerkt, eveneens een kwart (ook) in de escort en ongeveer één op de drie (ook) in een club.

Een belangrijk kenmerk is dat, met als belangrijkste uitzondering jonge meiden die tippelen, de meeste straatprostituees verslaafd zijn. Nemen we als richtsnoer het huidige drugsgebruik, dat wil zeggen het gebruik in de afgelopen maand, dan ziet dit er als volgt uit.

- Bijna alle straatprostituees roken (meestal dagelijks), bijna de helft drinkt alcohol en ruim de helft blowt.
- Bijna alle straatprostituees gebruiken crack (en slechts een klein deel cocaïne in poedervorm) en ongeveer driekwart gebruikt heroïne.

Ongeveer één op de drie heeft wel eens drugs gespoten. De zwarte vrouwen en ook degenen onder de 25 jaar hebben dit nooit gedaan, de (oudere) witte vrouwen, vooral de buitenlandse, juist vaak wel. Maar ook van hen doen de meesten dit tegenwoordig niet meer.

Het grootste deel van de verslaafde straatprostituees gebruikte al harddrugs voordat zij in de prostitutie terechtkwamen. Maar er zit soms een flinke periode tussen beginnen met harddrugs en gaan werken als prostituee. Ook zijn er straatprostituees die

met harddrugs begonnen toen zij al tippelden. Drugsgebruik is dus niet simpelweg de oorzaak van prostitutie, maar straatprostitutie en verslaving gaan wel vaak samen en versterken elkaar.

De 'jonge meiden' in de straatprostitutie zijn doorgaans tussen de 15 en 20 jaar, van uiteenlopende etnische komaf en meestal niet verslaafd. Zij prostitueren zich om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien en/of voor luxe kleding en goederen en om uit te kunnen gaan. Meestal beperken zij zich niet tot straatprostitutie. Deze meiden benaderen klanten, vooral in Zuidoost, zowel op straat, als via via en op feesten. Hebben ze eenmaal contact met een klant, dan hanteren ze een escortachtige methode, waarbij zij ook wel samenwerken met andere meiden. Telefonisch worden afspraken gemaakt en klanten worden veelal thuis bezocht.

Bij de andere vormen van verborgen prostitutie gaat het primair om geld te verdienen (waarvan soms een fors deel gaat naar familie in het land van herkomst). Of er is sprake van gedwongen prostitutie en vrouwenhandel.

Gemiddeld hebben straatprostituees twee tot vier vaste klanten per dag en vier tot negen losse klanten per week. In meerderheid zijn deze klanten tussen 30 en 60 jaar. Over het algemeen geldt: hoe ouder de prostituee, hoe ouder de klant. De etniciteit van de klanten van straatprostituees is zeer divers, maar ruim de helft bestaat uit autochtone mannen. In Zuidoost zijn er naar verhouding meer allochtone (met name Afrikaanse) klanten dan in de Binnenstad. Driekwart van de klanten woont in Amsterdam. Sommige klanten gebruiken ook samen drugs met de prostituees ('rookklanten').

Hoewel er bij de klanten variatie is in sociaal-economische status, geldt in het algemeen toch dat bij straatprostitutie de onderkant van de vraagzijde, de onderkant van de aanbodzijde treft. Een belangrijk motief hierbij is de prijs. Door de bank genomen kost orale seks in de straatprostitutie € 20-25 met condoom en € 40-50 zonder condoom. Voor genitale seks zijn de prijzen in deze sector respectievelijk € 25-35 en € 45-55.

Omvang en mobiliteit

Op een doorsneeddag werken er naar schatting maximaal 50 vrouwen in de straatprostitutie. In de Binnenstad hebben we systematisch geteld en zijn het er 10-30 per dag, 15-35 per week en naar schatting ongeveer 100 in een halfjaar. In Zuidoost is de straatprostitutie meer verspreid, waardoor het lastiger is om systematisch te tellen. Vermoedelijk gaat het hier om 10-20 tippelaarsters per dag en 30-35 per week. Tezamen komt dit neer op 20-50 per dag en 45-70 per week. Nu zijn er ook straatprostituees die afwisselend tippelen in de Binnenstad en Zuidoost, waardoor het aan-

tal individuele vrouwen niet zomaar bij elkaar opgeteld kan worden. Daar staat tegenover dat er incidenteel ook enkele vrouwen tippelen in andere delen van de stad.

Tippelen gebeurt met name 's avonds en 's nachts. Sommige vrouwen werken (bijna) elke dag, anderen een paar keer per week of minder. Bovendien komen onderbrekingen regelmatig voor, soms ook onvrijwillig (b.v. vanwege detentie). Er is dus een behoorlijke (tijdelijke) doorstroom.

Straatprostituees wisselen ook vaak van plek. Niet alleen zijn er die pendelen tussen de Binnenstad en Zuidoost, ook binnen een bepaald gebied hebben zij vaak niet één vaste plek. Hoewel de meesten uitsluitend in Amsterdam tippelen, pendelen sommigen met een zekere regelmaat naar andere steden in het land. Daarnaast zijn er – met name in de verborgen prostitutie – de (vooral illegale) vrouwen die een tijdje in Amsterdam werken en dan weer, veelal gedwongen, de stad verlaten.

Over de omvang van andere vormen van (verborgen) prostitutie in Zuidoost moeten we terughoudend zijn. We schatten het aantal 'wippercelen' in 2004 op tenminste 20, hetgeen neerkomt op 80-100 prostituees. We hebben een vijftal informele horeca locaties met prostitutie kunnen traceren, maar in werkelijkheid zullen er vrijwel zeker meer zijn in Zuidoost. Over de omvang van de escort(-achtige) prostitutie durven we geen uitspraken te doen.

De geslotenheid van de verborgen prostitutie in West laat het niet toe om verantwoorde schattingen te geven van de omvang.

Zorgbehoefte en bereik

Ruim de helft van de ondervraagde straatprostituees noemt spontaan lichamelijke klachten, met name psychische klachten en aandoeningen aan de luchtwegen. De meerderheid van deze vrouwen weet ook waar zij met hun gezondheidsklachten terecht kunnen. Verreweg het vaakst is dat bij de drugshulpverlening, met name de GG&GD (inclusief PPP), op grote afstand gevolgd door de huisarts.

Bijna alle ondervraagde straatprostituees hebben te maken met klanten die vragen om seks zonder condoom. De helft zegt wel eens een klant oraal te bevredigen zonder condoom en een kwart zegt wel eens genitale seks zonder condoom te hebben met een klant. Maar dit is nog een rooskleurig beeld, want zelfs bij vrouwen die in eerste instantie aangeven altijd met condoom te werken, blijkt uiteindelijk nog een flink deel recentelijk toch onbeschermd seks te hebben gehad. Dit gaat dan voornamelijk om orale seks. Vaak wordt dit door de vrouwen niet als een gezondheidsrisico gezien, zolang de klanten niet in hun mond klaarkomen. Maar ook genitale seks zonder condooms komt actueel voor: een kwart van de ondervraagde straatprostitu-

ees zegt zelf met een of meer van de laatste tien klanten onbeschermd genitale seks te hebben gehad.

Ruim één op de drie ondervraagde straatprostituees zit niet in het ziekenfonds. Bijna de helft heeft geen huisarts. Ongeveer één op de drie is nog nooit bij de SOA-poli van de GG&GD geweest; het ooit-bereik is het laagst bij de groep jonger dan 25 jaar. In totaal is slechts een kwart er de afgelopen drie maanden geweest.

Terwijl de jonge straatprostituees hun condooms vaak in de winkel kopen, gebeurt dit weinig bij de respondenten vanaf 25 jaar. Zij krijgen hun condooms vooral van de drugshulpverlening, met name de GG&GD (inclusief PPP) en de Regenboog.

Ongeveer de helft van de straatprostituees krijgt tegenwoordig methadon. De meeste jonge straatprostituees niet, maar zij zijn ook het minst verslaafd aan heroïne. Het bereik van de verstrekking is duidelijk het grootst bij de groep vanaf 40 jaar; bijna alle huidige heroïnegebruiksters onder hen krijgen ook methadon. De middelste leeftijdsgroep (25-39 jaar) springt er negatief tussenuit; zij behoren vaak tot de huidige heroïnegebruiksters, maar ze worden slechter bereikt met methadonverstrekking dan de oudste groep. Bovendien hebben zij het vaakst geen recent contact gehad met de huisarts.

Geweld is een veelvoorkomend thema dat veel vrouwen spontaan naar voren brengen. Hoewel de vrouwen gemiddeld een 6 als rapportcijfer geven voor hun veiligheid tijdens het tippelen, blijkt uit de survey onder straatprostituees eveneens dat 10% vaak te maken heeft gehad met geweld door klanten. Bijna 40% is er de afgelopen maanden nog slachtoffer van geweest. In driekwart van de gevallen doen ze hier geen aangifte van. Vaak doen deze vrouwen pas aangifte als de situatie zo ernstig is, dat ze naar het ziekenhuis moeten. Voor sommigen is geweld zo 'normaal' dat ze zich er bij neer hebben gelegd. De meeste straatprostituees hanteren echter strategieën om de risico's te beperken.

Bereikbaarheid

Het feit dat betaalde seks zonder condoom nog steeds voorkomt, pleit voor meer en persisterende aandacht voor veilige seks, onder andere in de vorm van een face-to-face benadering. Voorlichting aan klanten moet hierbij niet uit het oog verloren worden. Het bereik van de SOA-poli dient vergroot te worden.

Al met al lijkt de zorg de oudste groep straatprostituees beter te bereiken dan de middelste leeftijdsgroep, terwijl deze er qua gezondheid niet duidelijk beter aan toe is. Het is dus van belang om het bereik van de middelste groep te vergroten. Daarnaast vereist de jongste groep specifieke aandacht, met name omdat zij het minst

bereikt worden door de SOA-poli en de weg via de methadonverstrekking voor deze groep meestal niet openstaat.

Voor contactlegging met prostituees en klanten hebben vrouwen en mannen elk hun eigen voor- en nadelen. Maar voor het uitbouwen van contacten maakt het geslacht van de voorlichter of hulpverlener doorgaans weinig uit. Vaak is het een voordeel wanneer bij de (eerste) contactlegging de voorlichter of hulpverlener dezelfde taal spreekt, respectievelijk dezelfde etnische achtergrond heeft. Maar soms wordt met iemand van buiten de eigen etnische groep juist gemakkelijker gesproken over taboe thema's als prostitutie en SOA.

Verslaafde straatprostituees worden over het geheel genomen goed bereikt door de (drugs)hulpverlening, maar toch kan het bereik nog verbeterd worden. Mede omdat niet alle verslaafde vrouwen heroïne gebruiken, biedt de methadonverstrekking geen volledig afdoende insteek. Met name 's avonds laat en 's nachts kunnen door middel van outreachend veldwerk meer vrouwen bereikt worden. Ook kan het bereik vergroot worden door het inschakelen van informele leiders als peers.

Er zijn echter ook straatprostituees die vanwege ernstige psychiatrische en/of verslavingsproblematiek mentaal niet of nauwelijks bereikt worden, althans niet met de veilige seks boodschap.

Niet-verslaafde prostituees zijn over het algemeen lastiger te bereiken, omdat zij veel minder op straat werken en bovendien buiten het vangnet van de drugshulpverlening vallen. Toch leren onze eigen veldwerkervaringen wel dat het vaak mogelijk is om via sleutelpersonen en geduldig netwerken contacten te leggen binnen de verborgen prostitutie. De meest effectieve sleutelpersonen zijn onder te verdelen in de volgende vijf groepen: buurtkenners, geestelijk leiders, penoze, klanten en politie. Maar we moeten ook vaststellen dat met name bepaalde Oost-Europese en Afrikaanse groepen prostituees van de buitenwereld afgesloten gehouden worden en, vooral wanneer vrouwenhandel in het spel is, bijzonder lastig te bereiken zijn.

Ook jonge meiden in de prostitutie zijn niet gemakkelijk bereikbaar. Enerzijds omdat ze er over het algemeen niet zo snel openlijk voor uitkomen, anderzijds omdat zij veelal in het verborgene werken. Ook hier is het een kwestie van geduldig contacten leggen met sleutelfiguren en netwerken opbouwen. In ons onderzoek zijn uiteindelijk populaire leeftijdsgenoten, waaronder medescholieren, met een groot sociaal netwerk het meest vruchtbaar geweest bij het in contact komen met deze doelgroep.

Maatschappelijke zichtbaarheid

Voor zover er sprake is van overlast, gaat het vooral om straatprostitutie. De andere vormen van prostitutie die we hebben onderzocht, onttrekken zich vrijwel geheel aan het oog en oor van de omgeving. Er zijn weinig plekken in de stad waar straatprostitutie duidelijk zichtbaar is. Op straat klanten aanspreken gebeurt vooral in de Binnenstad en dan vooral in de (omgeving van de) Wallen en achter/rond het Centraal Station. In mindere mate gebeurt dit (openlijk) in Zuidoost. Wel zijn er plekken in Zuidoost die sterk verloederd zijn en waar (straat)prostitutie plaatsvindt in bijvoorbeeld boxen.

Klanten worden ook wel geworven op haltes van het openbaar vervoer, maar doorgaans geschiedt dit met de nodige voorzichtigheid en is voor buitenstaanders (en politie) moeilijk aantoonbaar dat het hier straatprostitutie betreft.

Dat straatprostitutie weinig specifieke overlast oplevert, komt met name doordat de vrouwen over het algemeen solistisch werken en niet als groep samscholen op bepaalde plekken. Straatprostitutie is echter verweven met drughandel en -gebruik op straat en de aanwezigheid van straatprostituees kleurt de hiermee gepaard gaande overlast wel in. Druk van de politie in het de Binnenstad doet een deel van de verslaafde straatprostituees, al dan niet tijdelijk, overlopen naar Zuidoost. Er zijn vrouwen voor wie geldboetes voor tippelen boven het hoofd groeien en die overstappen op bijvoorbeeld diefstal. Ook zijn er vrouwen die afwerkplekken zoeken in verlaten gebieden aan de rand of buiten de stad. Hierdoor vermindert de overlast, maar lopen ze ook meer gevaar bij gewelddadige klanten.